

10.17951/j.2016.29.1.221

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XXIX, 1

SECTIO J

2016

Uniwersytet Opolski. Wydział Nauk Społecznych

EDWARD JANUSZ NYCZ

edward.nycz@uni.opole.pl

*Działalność animacyjna liderów Lokalnej Grupy Działania
w środowisku wiejskim (przykład Śląska Opolskiego)*

Animation Activities Undertaken by Leaders of the Local Action Group in Rural Environment.
Based on the Example of Silesia Region

STRESZCZENIE

Artykuł omawia modernizację obszarów wiejskich Śląska Opolskiego w perspektywie działań animacyjnych podejmowanych przez liderów lokalnych skupionych w Lokalnej Grupie Działania. Przeanalizowano – na podstawie badań terenowych – ich współpracę z Fundacją Euro-Country – partnerstwo dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, która wspólnie z nimi wdraża lokalną strategię rozwoju, budując lokalne partnerstwo i integrując społeczności wiejskie wokół idei zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju.

Słowa kluczowe: obszar wiejski; modernizacja; strategia lokalnego rozwoju; animacja; lider

WIEŚ – OBSZARY WIEJSKIE WOBEC ZMIAN

Wieś opolska znajduje się w procesie zmiany, która trwa już od ćwierćwiecza. Wieś to nie tylko rolnictwo, ponieważ widoczne są tu różne procesy, które wzajemnie się przenikają. Jednym ze zjawisk jest dezagraryzacja, będąca sumą wielu zjawisk, w tym migracji na linii wieś – miasto (i odwrotnie), ogólna poprawa sytuacji makroekonomicznej i przemiany w strukturze rolnej z widoczną tendencją do powstawania dużych gospodarstw (Krasucka 2009, s. 278–279). W so-

cjologii powoli zastępuje się słowo „wieś” określeniem „obszar wiejski”, wskazując na przekształcenia (przejścia) od rolnictwa tradycyjnego do ponowoczesnego, w którym zmienia się forma własności i stosunki społeczne (Gorlach 2004).

W literaturze przedmiotu omawiającej zmiany na obszarach wiejskich zwraca się uwagę na koncepcje rozwoju tej struktury (zob. Bukaba-Rylska 2008; Gorlach 2004, s. 129–141). Autorzy często przywołują model rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich z różnymi podmiotami (oraz aktorami społecznymi, przywołując podejście dramaturgiczne) i typami wiedzy do zastosowania (Klekotko 2008, s. 28–32). Imperatyw (od)budowy kapitału społecznego w środowisku wiejskim (Kozak 2008, s. 67–83; Fedyszak-Radziejowska 2005, s. 63–77) jest związany z procesami przepływu wiedzy, technologii, dyfuzji innowacji i akceptacji do nowych trendów strukturalnych i funkcjonalnych (Kocik 2000; Bartkowski 2005, s. 169–181). W procesach zmiany w środowisku wiejskim znaczącą rolę odgrywa bezpośredni kontakt oraz hierarchiczny przekaz innowacji lub idei zmian. Jak wskazują badania, w środowiskach wiejskich nie zawsze pojawiają się autorytety lub liderzy, animatorzy wskazanych procesów (Kocik 2001; Podedworna 2005, s. 201–210). Dla przykładu badania prowadzone wśród sołtysów województwa opolskiego wskazują, że są oni wyrazicielami opinii wspólnoty i animatorami działań w swoich sołectwach, ale raczej nie osobami kreującymi innowacyjność i przedsiębiorczość w perspektywie ekonomicznej i ekologicznej (Nycz 2008, s. 319–377).

W Strategii lizbońskiej (2000) wskazywano na potrzebę aktywizacji obszarów wiejskich w Europie, dlatego w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki (IX priorytet) uwzględniono m.in. pobudzanie aktywności środowisk lokalnych i ich zaangażowanie w działania zapobiegające marginalizacji obszarów wiejskich; działania szkoleniowe, informacyjno-promocyjne i doradcze, służące zaangażowaniu mieszkańców w proces przygotowania koncepcji rozwoju obszarów wiejskich; realizację strategii rozwoju zasobów ludzkich na obszarach wiejskich przez animowanie współpracy partnerów lokalnych (Program Operacyjny Kapitał Ludzki... 2006).

Przekształcenia opolskiego rolnictwa były związane z optyką trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz modernizacji społecznej i ekologicznej. W procesie tym ważne są nie tylko instytucjonalne kierunki działań, ale też realizujące je osoby. Opolszczyzna to teren pogranicza etniczno-kulturowego, mający historycznie szerokie powiązania z Europą Zachodnią (Nycz 2010, s. 55–70). Pomimo obecnego zróżnicowania społeczno-kulturowego (wspólnoty historycznie zasiedlone i niezasiedlone) widoczne stają się bogate tradycje realizacji przedsięwzięć na rzecz własnej społeczności lokalnej i partnerstwa ze strukturami samorządowymi (Wilczyński 2013, s. 65).

Przejście z ładu monocentrycznego do postmonocentrycznego w Polsce dla obszarów wiejskich zaowocowało poszukiwaniem tematów prorozwojowych

dla nich, przemysleniem na nowo zasobów, możliwości i kierunków przemian odnoszących się do mieszkańców i gmin (Sztompka 2005, s. 183 i n.). Wizje zmian z czasem odzwierciedlono w programach tematycznych dotyczących obszarów wiejskich, takich jak *Leader* lub *Odnowa Wsi* (Wilczyński 2003, s. 53; Krasucka 2009, s. 287–289), oraz w strategiach regionalnych. *Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.*, omawiając obszary wiejskie, stwierdza, co następuje:

(...) wielofunkcyjność obszarów wiejskich powinna być budowana poprzez szereg działań wykorzystujących potencjał opolskiego rolnictwa, ale również możliwości rozwojowe, jakie tkwią w sferze aktywności pozarolniczej. Nieodłącznym elementem takiego procesu są ludzie, którzy właśnie na obszarach wiejskich województwa wykazują od lat wysoką świadomość potrzeby współdziałania i aktywizacji środowisk lokalnych. W województwie opolskim prowadzony jest od 1997 r. Program Odnowy Wsi Opolskiej – największy i najdłużej działający w Polsce regionalny program aktywizacji społeczności lokalnych, służący budowaniu więzi społecznych, gospodarczych i kulturowych w środowisku wiejskim. Ważne jest poszukiwanie nowych bodźców w obszarze tego programu, dalszy jego rozwój i promocja dotychczasowych efektów. Restrukturyzacja rolnictwa, bezrobocie, marginalizacja wielu obszarów wiejskich wymagają rozwoju przedsiębiorczości w sferze pozarolniczej jako alternatywnej formy zarobkowania. Rozwój takiej przedsiębiorczości powinien wpłynąć na tworzenie nowych miejsc pracy, zagospodarowanie wolnych zasobów, a także przyczynić się do ograniczenia zjawiska migracji zarobkowych (*Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 roku* 2012, s. 130).

Tradycyjna wieś w kontekście przemian globalnych rozpoczęła powolną reorientację ku nowemu samookreśleniu własnego bytu instytucjonalnego oraz kształtowaniu świadomości społecznej mieszkańców (Wilkin 2002, s. 158–169). Problem liderów lub animatorów zmian w wiejskich społecznościach lokalnych jest w ostatnim okresie dość często podejmowany, gdyż zakłada się, że to oni będą ważnym elementem powodzenia projektowanych i realizowanych zmian (*Kształcenie liderów...* 1996).

ANIMACJA JAKO DZIEJĄCA SIĘ ZMIANA

Potrzeba animacji społeczno-kulturalnej pojawiła się w społeczeństwach masowych, gdy rodziła się chęć powrotu do lokalnych mikroświatów, utraconych w wyniku zmian organizacyjno-technologicznych, w społeczeństwach demokratycznych i obywatelskich, gdzie spontaniczna aktywność rozmaitych grup jest koniecznym warunkiem istnienia demokracji. Sama animacja stała się typem praktyki nakierowanej na ożywienie, pobudzenie oraz wzmocnienie aktywności jednostkowej i społecznej, stosowanej przez pracowników instytucji państwowych, samorządowych, społecznych, prywatnych oraz działaczy nieformalnych czy niezinstytucjonalizowanych (Nycz 1999, s. 15–16; Nycz 2013a, s. 95–111). Autorsko ujmujemy animowanie jako świadome zachęcanie, wspomaganie, sty-

mulowanie jednostek i grup do samodzielnego decydowania, projektowania i realizowania działań, które wspólnie uznają za pożądane i we wzajemnym zaufaniu współdziałają w ich realizacji.

Animacja może być ideą próbującą przekształcić rzeczywistość, ale też – jak wskazuje kilkuletnia praktyka – konkretnym działaniem urzeczywistniającym ideę. Istota i kierunki rozwoju animacji są opisane dość szczegółowo w polskiej literaturze (*Akademickie kształcenie animatorów...* 2006). Animacja jako działanie praktyczne jest wiązana z zarządzaniem i organizacją życia społeczno-kulturalnego wspierającego zrównoważony rozwój lokalny. Zmiany w obrębie społeczności powinny się dokonywać wszystkimi siłami i przedsięwzięciami podjętymi przez samą społeczność (mieszkańcy i instytucje). To podejście było widoczne od dawna w polskiej myśli pedagogicznej sugerującej przekształcanie środowiska społecznego („zasada pomocy wzajemnej”) oraz w tradycjach spółdzielczości jako samopomocy i samoorganizacji („sami sobie”). Częściowo animacyjny charakter ma zasada pracy socjalnej i kulturalnej H. Radlińskiej („przekształcanie środowiska społecznego siłami samego środowiska w imię ideału”) oraz organizowanie społeczności lokalnej A. Kamińskiego (Nycz 2013b, s. 14–16). W odróżnieniu od pracy kulturalno-oświatowej czy usług społecznych i kulturalnych, w działalności animacyjnej przyjmuje się, że dane środowisko ma własne treści społeczno-kulturowe, które należy identyfikować, aktywizować lub intensyfikować, zaspokajając istniejące potrzeby jednostkowe lub grupowe.

Efektywność animacji zależy od kapitałów (zasobów społecznych), jakimi dysponuje społeczność. W praktyce mogą to być formy instytucjonalne i organizacyjne oraz zasoby ludzkie (mentalność, kwalifikacje, wiedza, umiejętności, kapitał kulturowy). Wymienione elementy tworzą „przymuszający nacisk” naszego zachowania oraz fakty społeczne i przedstawienia zbiorowe. Dla moderatorów życia społecznego ważna staje się identyfikacja kapitałów społecznych, w tym: więzi społecznych, sieci społecznych, struktur społecznych, komunikacji społecznej, wartości (norm społecznych, współpracy, zaufania, aż po integrację społeczną). Źródła lokalnego kapitału budującego podmiotowość społeczeństwa należy postrzegać w zaangażowaniu animatorów w kreowanie lokalnej rzeczywistości. Zaangażowanie może być warunkowane regionalnymi tradycjami społecznikostwa, doświadczeniem współpracy obywatelskiej i występowaniem lokalnych sił społecznych (osoby, stowarzyszenia). Przywołane uwarunkowania mogą budować lokalny klimat wspierający nowoczesną ekonomię polityczną (m.in. edukację obywatelską, projekty służące aktywizacji i rewitalizacji zapóźnienia społeczno-gospodarczego), a braki przywołanych zasobów mogą stanowić o marginalizacji regionów czy społeczności lokalnych oraz grup społecznych (Bartoszek 2006, s. 35–38).

MODERNIZACJA SPOŁECZNOŚCI I OBSZARÓW WIEJSKICH

Po wejściu w struktury Unii Europejskiej sprawy dotyczące modernizacji środowisk wiejskich zyskały w Polsce na znaczeniu. Wystarczy przejrzeć dokumenty urzędowe i skonfrontować ich zapisy z aktywnością i aktywizacją konkretnych środowisk lokalnych. W realiach kraju wskazane priorytety znalazły odzwierciedlenie w pracach i efektach takich projektów, jak *Odnowa Wsi* oraz *Leader+*. Zwłaszcza ostatnia inicjatywa, wykorzystująca kapitał społeczny w działaniu, poszukuje potencjału rozwojowego obszarów wiejskich przez: poprawę konkurencyjności wsi jako miejsca zamieszkania i miejsca aktywności zawodowej, aktywizację mieszkańców wsi, tworzenie lokalnych środowisk oddolnie stymulujących rozwój społeczności oraz koordynację współpracy tych środowisk w wymiarze ponadlokalnym i ponadgminnym (Goszczyński 2008, s. 114–115).

Ideą przewodnią, leżącą u podstaw działania na rzecz realizacji wymienionych celów, jest stymulowanie lokalnych inicjatyw na rzecz rozwoju realizowanego siłami osób aktywizowanych przez udział w warsztatach (służących opracowaniu projektów dla środowiska) oraz innych uczestników dołączających się do promujących wspólne cele animatorów lub liderów. Procedura programu stymulowania lokalnych inicjatyw zawiera się w trzech elementach, takich jak: tworzenie Zintegrowanych Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich, budowanie Lokalnych Grup Działania (LGD) w wymiarze ponadgminnym oraz podejmowanie przez nie działań na rzecz rozwoju i promocji społeczności lokalnych.

Inwestycja w rozwój kapitału ludzkiego powinna być realizowana równolegle do wsparcia inwestycji infrastrukturalnych i restrukturyzacyjnych wsi. Intensyfikacja działań w ramach wymienionych programów zwiększa szanse rozwojowe. Przywoływane badania sołtysów Opolszczyzny wskazują, że jednym z największych atutów (mocnych stron) sołectw są „sami mieszkańcy”, a o rozwoju lokalnych społeczności w równym stopniu decyduje ich aktywność obywatelska oraz celowa i roztropna działalność samorządu gminnego. Powstająca sieć powiązań i relacji wpływa na tworzenie zasobów duchowych i materialnych stanowiących o jakości życia mieszkańców (Nycz 2008).

Współczesność życia społecznego charakteryzuje się silną instytucjonalizacją. Instytucja (społeczna) może być traktowana jako przestrzeń społeczna, którą można nie tylko analizować, ale też w jej ramach można działać i zmieniać zaistniałą rzeczywistość społeczną. Instytucja tworzy reguły i zasady konstytuujące życie społeczne w danej społeczności, dlatego może dojść do kształtowania lub przekształcania ludzkich postaw lub zmian strukturalno-organizacyjnych w społecznościach będących w obrębie oddziaływania instytucji (Marynowicz-Hetka 1999, s. 48). Takimi instytucjami mogą stać się i stają się stowarzyszenia oraz fundacje zabiegające o rozwój obszarów wiejskich.

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA I JEJ LIDERZY – EMPIRYCZNY OBRAZ DZIAŁANIA

W województwie opolskim działa 12 Lokalnych Grup Działania (Stowarzyszenie „Borów Niemodlińskich”, Stowarzyszenie „Dolina Stobrawy”, Stowarzyszenie „Wspólne Źródła” Partnerstwo Obszarów Wiejskich gmin Korfanów i Prudnik, Fundacja „Kraina Dinozaurów”, „Euro-Country” Partnerstwo dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, Fundacja „Górna Prosna”, Stowarzyszenie „Stobrawski Zielony Szlak”, Stowarzyszenie „Brzeska Wieś Historyczna”, „Złota Ziemia”, „Nyskie Księstwo Jezior i Gór”, Stowarzyszenie „Płaskowyż Dobrej Ziemi”, Stowarzyszenie „Kraina Św. Anny”). Celem każdej LGD jest wspieranie społeczno-gospodarczego rozwoju gmin wiejskich przez wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju (LSR).

Prezentowane badania terenowe przeprowadzono na przełomie 2012 i 2013 r. Podstawą informacji był kwestionariusz wywiadu standaryzowanego skierowany do liderów wiejskich (N: 96) współpracujących z Fundacją „Euro-Country” (przebadano również 32 liderów LGD „Płaskowyż Dobrej Ziemi”, a uzyskane dane były zasadniczo zbieżne z prezentowanymi). W badaniach skierowano uwagę na umiejętności diagnostyczne badanych liderów (diagnoza + projekt + działanie = animacja), którzy mieli określić najważniejsze problemy miejscowości oraz ocenić ośrodki i instytucje, które są skuteczne w rozwiązywaniu problemów społecznych. Ważne było również określenie kręgów działalności animacyjnej wśród mieszkańców.

Charakteryzując respondentów, należy stwierdzić, że płeć dzieli ich na dwie niemal równe części. Pod względem wiekowym zdecydowanie dominowała grupa osób w wieku powyżej 45. roku życia (61,4%), poniżej 45. roku życia lokowało się 39,6% badanych, w tym co dziesiąta osoba była poniżej 30. roku życia. Wśród respondentów dominowały osoby ze średnim wykształceniem (46,9%), na drugim miejscu uplasowały się osoby z wykształceniem wyższym (34,4%). Dane potwierdzają jedynie znaną powszechnie pozytywną korelację między poziomem wykształcenia a chęcią działania i wzmożoną aktywnością obywatelską (lokalną i ponadlokalną). Ważny jest typ partnera, który reprezentowali badani. Szeroko rozumiany sektor publiczny reprezentowało 18,2% badanych, sektor społeczny – 59,6%, a sektor gospodarczy – 22,2%.

Badania miały również charakter antycypujący przyszłą działalność. Partnerzy fundacji są od pewnego czasu stali, ale coraz częściej pojawiają się nowi „aktorzy społeczni”, chcący podjąć współpracę z Fundacją w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR). Zmienia się również obszar zainteresowania beneficjentów. Dlatego zadano badanym pytanie o planowane sektory współdziałania w ramach LSR. Prawie co piąta osoba deklarowała współpracę w dziedzinie turystyki (23,9%) oraz prawie tak samo w dziedzinie rozwoju infrastruktury wiejskiej (38,4%) i organizowaniu życia kulturalnego (37,7%).

OCENA ŚRODOWISKA LOKALNEGO

Badanych liderów i animatorów stanowiących LGD poproszono o diagnozę funkcjonowania społeczności lokalnej, którą reprezentowali. Wśród mocnych cech analizowanych wsi najważniejsza okazała się aktywność mieszkańców. Należy ją rozumieć jako wspólną i uświadomioną artykulację oraz realizację celów i interesów grupy przez jej członków – akcentując szczególnie świadomość wspólnego działania. Respondenci słusznie uznali tę cechę jako główną składową „przewagi konkurencyjnej” wobec innych zbiorowości. Aktywność środowiska lokalnego jest często cenniejszym zasobem niż te wskazane na kolejnych miejscach – musi być ona jednak umiejętnie zarządzana, aby nie wygasła swojego potencjału. W drugiej kolejności wskazano przyrodę jako cenny zasób – nie dziwi to, biorąc pod uwagę urokliwe i przede wszystkim czyste ekologicznie tereny, z których pochodzili badani. Aspekt nieskażonego środowiska jest tu szczególnie istotny, ponieważ może się łączyć z rekreacją, turystyką i agroturystyką, które są postrzegane jako szansa rozwoju dla mikroregionu. Kolejnym czynnikiem wzmacniającym tę szansę jest dziedzictwo historyczne i kulturowe, które zostało wskazane przez badanych na trzeciej pozycji. W pozycji „inne” wskazano na chęć „wykreowania produktu lokalnego”. Oprócz tego jako mocną stronę okolicy uznano rzekę Odrę oraz rolnictwo stojące na wysokim stopniu produktywności.

Możliwości, jakie widzieli liderzy, głównie były związane z nowymi inwestycjami i pozyskiwaniem dodatkowych środków finansowych. W następstwie tego mogłyby powstać nowe miejsca pracy. Kolejną szansę dla swoich terenów beneficjenci upatrywali w remoncie istniejącej oraz budowie nowej infrastruktury, szczególnie nacisk kładziono na remont dróg i budowę wałów przeciwpowodziowych. W pozycji „inne” wskazano m.in. powrót z emigracji i napływ nowej ludności, dofinansowanie już rozpoczętych inwestycji oraz budowę ścieżek rowerowych powiązanych z trasami turystycznymi.

Słabe strony miejscowości respondentów często korespondują z odczuwanymi zagrożeniami. Jako najbardziej palący problem jawi się spadająca liczba mieszkańców (depopulacja) oraz migracja młodzieży do aglomeracji lub za granicę. Zagadnienie to jest skomplikowane i wymaga kompleksowych działań, które często znajdują się poza zasięgiem grup czy władz lokalnych, a przynależą do zadań władz centralnych. Elementem, na który poziom lokalny ma wpływ, jest pobudzanie aktywności wspólnotowej, a w szczególności zainteresowanie lokalnymi sprawami młodzieży. W pozycji „inne” wskazano m.in. brak odpowiedniej promocji gmin, brak uregulowania Odry i budowy infrastruktury przeciwpowodziowej oraz inne typowo lokalne problemy, jak np. wskazywany przez kilku respondentów przykry zapach z okolicznych zakładów. Z brakiem przemysłu i infrastruktury związane jest bezrobocie, co wpływa na migrację ludności.

Respondentami były osoby będące w kontakcie z władzami lokalnymi i orientujące się (ogólnie) w bieżących przepisach. Tym bardziej ważne jest pierwsze wskazanie wśród postrzeganych zagrożeń. Nawet najlepsze inicjatywy mogą zostać zniwelowane przez sprzeczne lub źle zinterpretowane przepisy i wydłużające się terminy rozpatrywania wniosków. Jest to wyraźny głos z poziomu mikro-, nawołujący do deregulacji pewnych dziedzin życia oraz uproszczenia przepisów i procedur. Nie jest to jednak zadanie łatwe w okresie szybkiego zwiększania się liczby stanowisk urzędniczych. W pozycji „inne” wymieniono m.in. konkurencję ze strony innych miast, możliwość połączenia się gmin, brak polityki prorodzinnej oraz brak alternatyw poza rolnictwem. Wśród potencjalnych zagrożeń na trzecim miejscu pojawiła się powódź. Po tragicznych doświadczeniach z 1997 i 2010 r. nadal nie dokonano stosownych inwestycji, które zminimalizowałyby to zagrożenie w świadomości mieszkańców.

Odpowiedzi na pytanie dotyczące najważniejszych problemów miejscowości, które należy jak najpilniej rozwiązać, w przeważającej mierze pokryły się ze wskazaniami zawartymi w diagnozie dotyczącej słabych stron miejscowości oraz stojących przed nią zagrożeń. W ramach kategorii „inne” zasugerowano stworzenie zakładów przetwórstwa żywności, w związku z rolniczym charakterem opisywanych terenów, i oparciem rozwoju regionu o tę gałąź przemysłu. Pozostałe lokalne problemy to np. brak ośrodka rehabilitacyjnego, smród z okolicznych zakładów przetwórczych lub brak gminnej gazyfikacji.

Aktywność mieszkańców, która została uznana przez respondentów za najmocniejszą stronę ich środowiska lokalnego, jest potwierdzona również w pytaniach dotyczących osób i instytucji, na które można liczyć w przypadku konieczności rozwiązywania środowiskowych problemów. Liderzy podkreślali możliwość uzyskania pomocy mieszkańców (85%), nie wskazując na katagoryczny brak zaangażowania się mieszkańców w publiczne sprawy.

Samorządowa polityka gminna w zakresie reakcji na lokalne problemy również otrzymała wysokie noty (67,0%). Obecne działania niższego szczebla samorządu terytorialnego są wysoko oceniane przez badanych. Większe obawy dotyczą natomiast jego przyszłości i nieustannie zmieniających się przepisów. Ciekawie prezentuje się zestawienie wskazujące konkretne instytucje, które wspomagają rozwiązywanie lokalnych problemów. Pierwsze miejsca przypadły jednostkom samorządu terytorialnego (wójt – 19,1%, rada gminy – 12,5%) oraz ich organom pomocniczym (sołtys – 22,2%, rada sołecka – 20,2%). Układ ten świadczy o tym, że administracja na niższym szczeblu, będąca bliżej ludzi i ich konkretnych problemów, dobrze sobie radzi z ich identyfikowaniem i rozwiązywaniem. Wspomaga to zapewne sieć osobistych relacji i interesów, które dzielą urzędnicy i zwykli mieszkańcy. Kapitał społeczny – o czym należy pamiętać – może mieć jednak wektor pozytywny (inkluzyjny) i negatywny (ekskluzyjny), na co zwracają uwagę praktycy (Bartoszek 2005, s. 40). Na kolejnym miejscu uplasowała się

lokalna wspólnota wyznaniowa (parafia) i stojący na jej czele duchowny (8,9%) oraz rada parafialna (7,0%). Pokazuje to nie tylko zaufanie mieszkańców, ale też skuteczność działania lokalnych księży, tym bardziej że minimalnie wyprzedzili oni podmioty, jakimi są organizacje i stowarzyszenia (8,2%), które ze swej natury i sensu istnienia są powołane do realizacji tego typu zadań i rozwiązywania problemów. Na ostatnim miejscu wskazano partie polityczne (0,8%), w których pomoc ogólnie liderzy nie wierzą. Sytuacja wskazuje obniżenie rozumienia polityki w sensie arystotelesowskim jako dbania o dobro wspólne.

Badanych poproszono także o wskazanie zagadnień, w realizacji których mogłaby pomóc LGD „Euro-Country”. Respondenci udzielili różnych odpowiedzi, na plan pierwszy jednak zdecydowanie wysunęły się zagadnienia związane z codziennymi potrzebami mieszkańców, jak remonty i renowacje (19,7%) oraz aktywizowanie i animowanie życia społecznego (19,7%). Jest to bardzo ważne wskazanie, ponieważ aby czegoś dokonać, najpierw trzeba do tego przekonać i zaangażować w to ludzi; dopiero mając taką bazę, można działać dalej. Lokalni liderzy doskonale to rozumieją, lecz być może brakuje im odpowiedniej wiedzy, umiejętności lub narzędzi. Stan taki to możliwość działań dla (sformalizowanych) struktur LGD przez fachowe doradztwo (8,7%), które często łączy się z ułatwieniem pozyskiwania funduszy (12,7%) albo organizacją promocji wsi (12,7%). Pobudzanie przedsiębiorczości (11,3%) może być związane z tworzeniem nowych produktów promocyjnych (7,0%).

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA W ODBIORZE SPOŁECZNYM

Jaka jest ocena działalności LGD? Ewaluacja dokonana przez beneficjentów dotyczyła różnych aspektów jej działalności. Oto najważniejsze spostrzeżenia badanych liderów. LGD uzyskała bardzo wysokie noty dotyczące jakości współpracy. Ponad 3/4 respondentów pozytywnie odniosło się do tego, co zostało im zaproponowane w trakcie wspólnych działań (77,2%). Ta ogólnikowa konstatacja znajduje potwierdzenie w kolejnych pytaniach szczegółowych. Wysoki odsetek pozytywnych odpowiedzi na konkretne pytania świadczy o sprawnym i profesjonalnym funkcjonowaniu badanej Fundacji „Euro-Country” oraz wysoko umiejscawia kompetencje jej pracowników, którzy często sami inicjowali kontakt z liderami (49,3%).

Badani liderzy swoją wiedzę na temat LGD i jej działalności czerpali głównie od członków rodzin i znajomych. Informacje z Internetu znalazły się dopiero na trzecim miejscu, niewiele wyprzedzając lokalną prasę. Inne możliwości pozyskiwania wiedzy to informacje uzyskane bezpośrednio od pracowników LGD, spotkania informacyjne, szkolenia, informacje z urzędu gminy oraz od osób podjętych do napisania projektu.

Animatorzy docenili wysoką jakość przekazywanych informacji (80,6%) i jasność ich przekazu (83,6%). Do LGD zgłaszają się osoby poszukujące wsparcia w realizacji rozmaitych projektów i pomysłów. Opisywane stowarzyszenie nie zawsze może im pomóc ze względu na wiele niezależnych od jego funkcjonowania czynników. Pomimo to wysoko oceniono poziom kompetencji pracowników w doradztwie i kierowaniu osób zainteresowanych do konkretnych instytucji, które mogłyby być im pomocne na różnych etapach realizacji zaplanowanych działań (84,2%). Respondenci docenili również pracę pod kątem fachowości otrzymywanych porad oraz – w razie braku wiedzy merytorycznej – przekierowania do kompetentnych w danych dziedzinach osób czy instytucji (82,4%). Doradztwo ekonomiczne związane z planowanymi działaniami również zostało wysoko ocenione przez liderów (78,1%).

Różnorakie problemy, z którymi spotykają się „doradcy” LGD, często wymagają nieszablonowego myślenia i dużej elastyczności. Na uwagę zasługuje tu wysoka nota wystawiona przez oceniających, a opisująca zaangażowanie pracowników w czynności doradcze (81,1%), podkreślenie ich kreatywności i pomysłowości w zakresie wykonywanych zadań (91,3%), profesjonalizm pracy (77,7%) oraz terminowość w powierzonych im zadaniach (77,4%).

Działalność LGD jest szeroko zakrojona na różnych polach, respondenci jednak z reguły koncentrowali się na konkretnych projektach, często być może nie zdając sobie sprawy z całokształtu tematyki, jaka przewija się w codziennych czynnościach podejmowanych działań. Próba określenia przez respondentów pozytywnych i negatywnych stron działalności LGD potwierdziła tylko skuteczność jej doradztwa, profesjonalizm i kreatywność w odniesieniu do lokalnych liderów i animatorów. Negatywne strony działania LGD nie były podnoszone przez badanych. Liderzy (szczególnie beneficjenci projektów) wskazywali na szereg korzyści z uczestnictwa w realizowanych projektach, w tym m.in. zdobycie nowej wiedzy i umiejętności (19,2%) oraz wzmoczenie aktywności lokalnej (15,9%). Bardzo ważna okazała się wymiana doświadczeń z innymi osobami i zawiązanie nowych kontaktów, które w przyszłości mogą zaowocować nowymi wspólnymi projektami. Budowany w ten sposób kapitał społeczny, oparty na sieci osobistych kontaktów z członkami innych grup, może okazać się w przyszłości najcenniejszym efektem uczestnictwa w realizowanych projektach. Spotkania takie były również katalizatorem nowych pomysłów związanych z prowadzoną działalnością (14,1%).

STRATEGIA LGD W OPINII SPOŁECZNEJ

W ramach swoich działań LGD wdrażają lokalne strategie rozwoju wypracowane wspólnie z partnerami (Sałacka 2012, s. 92–108). Strategia LGD to program działań instytucji ukierunkowany na wykorzystanie potencjału tkwiącego w spo-

łącznościach i zasobach, którymi one dysponują. Liderzy lokalni mogą w tym wypadku korzystać z projektów będących elementami strategii. Strategia badanej Fundacji „Euro-Country” stawia cele ogólne i szczegółowe, które są rozpisane w konkretne przedsięwzięcia. Liderzy lokalni ocenili trafność realizacji i atrakcyjność oferty regionu w oparciu o dziedzictwo przyrodnicze i bogactwo różnych kultur. Ocena związana z realizacją wartości wynikających z dziedzictwa przyrodniczego jest nieco niższa (58,8%) niż realizacja wartości wynikająca z dziedzictwa kulturowego (67,1%). Ważnym elementem pracy LGD ujętych w strategii jest podniesienie poziomu życia i aktywności społecznej. Pozytywne zmiany dostrzegło 68,6% badanych na płaszczyźnie pobudzania aktywności społecznej, natomiast 72,6% z nich wskazało na polepszenie się jakości życia.

W prawie wszystkich miejscowościach objętych działalnością LGD są realizowane programy oraz projekty społeczne, sportowe i kulturalne (88,3% wskazań). Zainteresowanie nimi wykazuje ponad połowa mieszkańców. Wśród wymienionych programów dominowały *Leader+* oraz *Odnowa Wsi*, ale też działania realizowane w innych projektach wpisujących się w strategię LGD (jak budowa miejsc spotkań dla mieszkańców, renowacja zabytków, szkolenia zawodowe, imprezy lokalne i festyny, rozwój kultury i pielęgnowanie tradycji, imprezy sportowo-rekreacyjne). Badani animatorzy uważają, że zrealizowane projekty pokrywają się z lokalnym zapotrzebowaniem i aktywizują coraz większą liczbę mieszkańców.

Tylko (lub aż) połowa liderów zgłosiła własne pomysły dotyczące zmian w funkcjonowaniu ich społeczności. W obrębie życia publicznego wskazano na zmniejszenie liczby urzędników i łączącej się z tym biurokracji, lepsze zagospodarowanie lokalnych zasobów, pozyskanie nowych środków finansowania, poprawę estetyki wsi oraz remonty i modernizację infrastruktury lokalnej. W zakresie życia społecznego: pobudzenie aktywności wspólnoty, podjęcie działań zwiększających stopień jej integracji, powodujących wzrost świadomości społecznej – działania te powinny prowadzić do większej mobilizacji mieszkańców na rzecz działań związanych z dobrem wspólnym, oraz zwiększenie liczby specjalistycznych szkoleń. Na płaszczyźnie życia gospodarczego zaproponowano: sprowadzenie nowych inwestycji, stworzenie warunków dla powstania inkubatorów przedsiębiorczości oraz wspieranie małych firm i drobnej inicjatywy, stworzenie nowych miejsc pracy, a także przeprowadzenie niezbędnych remontów infrastruktury.

Wskazano na projekty, które znalazły u mieszkańców największe uznanie. Były to: *Razem dla siebie i dla regionu* (26,7%), *Nowoczesne centra integracji i aktywizacji mieszkańców* (24,4%), *Nowoczesna baza turystyczna Euro-Country* (20,8%). Projekt powiązany z budową bazy turystycznej mieszkańcy postrzegają z nadzieją na rozwój gospodarczy. Były również głosy, że dopiero po modernizacji lub rozbudowie wiejskiej infrastruktury będzie można realizować projek-

ty turystyczne na szerszą skalę, a nie tylko w postaci pojedynczych gospodarstw agroturystycznych. W tym przypadku niska ranga wyborów tzw. wielokulturowego produktu turystycznego może dziwić, biorąc pod uwagę, że wielokulturowość jest codziennością Śląska Opolskiego. W ramach LSR największym zainteresowaniem liderów cieszyła się płaszczyzna działań i współpracy związana z rozwojem wiejskiej infrastruktury (38,4%), organizowaniem imprez (37,7%) i rozwojem sektora turystycznego (23,9%). 2/3 badanych liderów pozytywnie oceniło związek między wskaźnikami wdrażanej strategii LGD a potrzebami mieszkańców. Nie jest to wynik zaskakujący, gdyż opracowana strategia uwzględnia lokalne zapotrzebowanie i specyfikę danych obszarów, dopasowując do nich możliwe rozwiązania zaspokajające potrzeby i aspiracje społeczne. Dynamika życia społecznego i gospodarczego w ostatnich latach przybrała na szybkości, dlatego nieustannie należy weryfikować wizje oraz plany średnio- i długoterminowe. Potrzebę taką sygnalizowali też ankietowani, stwierdzając, że trzeba dokonywać okresowej weryfikacji przyjętej LSR (65,9%).

ZAKOŃCZENIE

Prezentowane (skrótowo) badania przeprowadzono wśród liderów i animatorów życia społeczno-kulturowo-gospodarczego opolskich wsi. Wskazali oni na zasoby „własnych” wspólnot lokalnych, wymieniając najczęściej ich mocne strony, w których podkreślali aktywność samych mieszkańców i historyczno-kulturowe zasoby społeczności. Same społeczności są zróżnicowane społecznie i kulturowo, a elementem je łączącym jest aktywność liderów i grup mobilizujących mieszkańców do działania. Ukształtowany historycznie kapitał społeczny jest elementem różnicującym konkretne społeczności.

Współpraca badanych z LGD Fundacją „Euro-Country” jest bardzo pozytywnie odbierana w różnych wymiarach: od współpracy samych pracowników z instytucjami, ich wiedzy i umiejętności, obsługi i koordynacji petentów, przez wdrażanie mechanizmów strategii, po programy i projekty. Sama Fundacja jest oparciem dla ich działalności prospołecznej i pozyskiwania środków zewnętrznych na modernizację obszarów wiejskich.

Wdrażanie Strategii LGD jest pozytywnie odbierane (w zależności od typu działalności liderów). W odbiorze społecznym dominują projekty skierowane ku „sobie” – wykorzystujące własne siły społeczne (przy dotacjach zewnętrznych) w modernizowaniu zaniedbanej infrastruktury i przebudowie życia wspólnotowego. Projekty nastawione na zewnętrznych beneficjentów (tu: turystów) mają na razie mniejsze znaczenie (choć dla sektora gospodarczego są ważne).

Badani podkreślali walory krajobrazu swoich miejscowości i bogactwo kulturowe (w tym kulinarne), ale te wskazania nie znajdują (mentalnie) odzwierciedlenia we własnych pomysłach ich wykorzystania przy aplikowaniu o projekty.

Szkolenia organizowane dla animatorów życia publicznego nie znajdują szerokiego i bezpośredniego przełożenia na intelektualną wizję, organizację ciekawych miejsc i atrakcji turystycznych dla turystów oraz gospodarzy terenu.

Badani liderzy i animatorzy są przekonani, że każda strategia ma swój czas realizacji, a nowe wizje powinny skłonić grupy działania do jej weryfikacji i przedyskutowania (wspólnotowego) w odniesieniu do rysujących się trendów i zmian na poziomie krajowym i europejskim. Wdrażanie strategii nie będzie efektywne, gdy nie uwzględni się animatorów i liderów lokalnych, którzy w tym, co robią, powinni dostrzegać mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia w odniesieniu do teraźniejszości i przyszłości miejscowości. Poczucie związku z lokalnym środowiskiem, identyfikacja z grupą i rolą publiczną oraz charakter motywacji wewnętrznych sprzyjają kształtowaniu działań zbiorowych. Skuteczny lider, realizujący program rozwoju, powinien potrafić przekonać innych do swoich działań.

Obszary wiejskie na ogół postrzega się jako ostoję tradycji i konserwatywnej myśli społecznej, choć obecnie wydaje się to nadmiernie uproszczonym obrazem. Obok przywiązania do miejsca i tradycji kulturowej rodzimej miejscowości, wielu lokalnych animatorów w nowoczesny sposób podchodzi do swoich zadań, korzystając z instytucjonalnego i technicznego zaplecza fundacji i związków celowych, aplikując o środki mające zmienić ich społeczności lokalne, które są często w procesie „nowej” samoorganizacji. Wsluchanie się w ich potrzeby pozwoli racjonalnie i efektywnie wydawać fundusze, które powinny wspomagać rozwój lokalny, gdyż myślenie kategoriami lokalnymi jest równie ważne, jak myślenie globalne – a działanie jest tylko konsekwencją tego myślenia (na wymienionych poziomach).

BIBLIOGRAFIA

- Bartoszek A. (2005), *Jak budować kapitał społeczny – problem i szansa rozwoju lokalnego?!*, [w:] E. Nycz (red.), *Kędzierzyn-Koźle. Bilans lokalnych kapitałów z perspektywy 10 lat*, Kędzierzyn-Koźle: Agencja Wydawnicza „Argi”.
- Bartoszek A. (2006), *Aktywizacja środowisk lokalnych w warunkach deficytu kapitału społecznego – idea minikontraktów i konkursów publicznych*, [w:] E. Nycz (red.), *Problemy mieszkańców, dylematy władzy – w poszukiwaniu lokalnego partnerstwa*, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Brzezińska A., Potok A. (red.) (1996), *Kształcenie liderów społeczności wiejskich*, Poznań: Wydawnictwo Fundusz Współpracy.
- Bukaba-Rylska I. (2008), *Socjologia wsi polskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fedyszak-Radziejowska B. (2005), *Wiarygodność metod jakościowych i sondaży w badaniach kapitału społecznego wsi*, [w:] K. Gorlach, G. Foryś (red.), *W obliczu zmian: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gorlach K. (2004), *Socjologia obszarów wiejskich*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Goszczyński W. (2008), *Kształtowanie synergicznych form kapitału społecznego jako warunek prawidłowej aktywizacji społeczności lokalnej na przykładzie pilotażowego programu LEADER+*, [w:] H. Podedworna, P. Ruszkowski (red.), *Społeczne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi*

- w Polsce. *Partycypacja lokalna i kapitał społeczny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Jedlewska B. (red.) (2006), *Akademickie kształcenie animatorów i menadżerów kultury w Polsce*, Lublin: Oficyna Wydawnicza Verba.
- Klekotko M. (2008), *Społeczeństwo obywatelskie a rozwój zrównoważony wsi. Podejście poznawcze*, [w:] H. Podedworna, P. Ruszkowski (red.), *Spoleczne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi w Polsce. Partycypacja lokalna i kapitał społeczny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Kocik L. (2000), *Miedzy przyrodą, zagrodą i społeczeństwem. Społeczno-kulturowe problemy ekologii wsi i rolnictwa*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kocik L. (2001), *Trauma i eurosceptyzm polskiej wsi*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Kozak A. (2008), *Deficyt kapitału społecznego w społeczności lokalnej jako czynnik zakłócający realizację idei zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] H. Podedworna, P. Ruszkowski (red.), *Spoleczne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi w Polsce. Partycypacja lokalna i kapitał społeczny*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Krasucka M. (2009), *Przedsiębiorczość i innowacyjność w kierunku wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] W. Potwora (red.), *Kreowanie działań innowacyjnych i przedsiębiorczych – wybrane aspekty*, Opole: Wydawnictwa Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji, Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Lokalna Strategia Rozwoju dla obszarów gmin Bierawa, Cisek, Głogówek, Lubrza, Pawłowiczki, Polska Cerekiew, Reńska Wieś na lata 2008–2015* (2008), Zakrzów: Fundacja Euro-Country – partnerstwo dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.
- Marynowicz-Hetka E. (1999), *Ruchy instytucjonalne i pedagogika społeczna w poszukiwaniu uzasadnień działania zbiorowego*, [w:] E. Górnikowska-Zwolak, A. Radziejewicz-Winnicki (red.), *Pedagogika społeczna w Polsce – między stagnacją a zaangażowaniem*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Nycz E. (1999), *Animacja społeczno-kulturalna*, [w:] D. Lalak, T. Pilch (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Nycz E. (2008), *Sołtysi '2006. Diagnoza roli i aktywności lokalnej*, [w:] J. Kosowska-Rataj, E. Nycz (red.), *Edukacyjny wymiar tożsamości kulturowej: raporty z badań*, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Nycz E. (2010), *Polak – Ślązak – Niemiec. Identyfikacje mieszkańców Śląska Opolskiego na początku XXI wieku*, [w:] R. Szwed, L. Dyczewski, J. Szulich-Kałuża (red.), *Odmiany tożsamości*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Nycz E. (2013a), *Animacja społeczno-kulturalna – między ideą a trudem codziennej realizacji*, [w:] K. Nowak-Wolna, E. Nycz (red.), *Kultura – animacja – zmiana społeczna*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Nycz E. (2013b), *Animacja społeczno-kulturalna*, [w:] A. Weissbrot-Koziarska, I. Dąbrowska-Jabłońska (red.), *Słownik metod, technik i form pracy socjalnej, opiekuńczej i terapeutycznej*, t. 2, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Podedworna H. (2005), *Razem czy osobno? O strategiach adaptacyjnych ludności rolniczej*, [w:] K. Gorlach, G. Foryś (red.), *W obliczu zmian: wybrane strategie działania mieszkańców polskiej wsi*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowa Strategia Spójności 2007–2013* (2006), Warszawa: POKL.
- Śalacka A. (2012), *Strategia rozwoju obszaru działania Fundacji Euro-Country szansą na wykorzystanie lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych i kulturowych regionu*, [w:] E. Nycz

- (red.), *Lokalne dziedzictwo (wielokulturowe i walory przyrodnicze jako wartość promocyjno-turystyczna*, Opole: Wydawnictwo Instytut Śląski.
- Strategia Rozwoju Województwa Opolskiego do 2020 r.* (2012), Opole: Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Departament Polityki Regionalnej i Przestrzennej.
- Sztompka P. (2005), *Socjologia zmian społecznych*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Wilczyński R. (2003), *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Poznań: Fundacja Fundusz Współpracy.
- Wilkin J. (2002), *Polska wieś i rolnictwo w obliczu wielkiej zmiany*, [w:] M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Scholar.

SUMMARY

The paper is related to modernisation of rural environment of Opole's Silesia in the context of animation activities undertaken by leaders who represent the Local Action Groups. Regarding the results of the field research there was analysed their cooperation with the Foundation of Euro-Country – a partnership for sustainability of rural environment. With their help there was implemented the local strategy of development, building local partnership and integrating rural communities with regard to the idea of multifunctional sustainability.

Keywords: rural environment; modernization; strategy of local development; animation; leader